

0317

A Magyar Hírlap hétfői melléklete
2018. március 17.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

P a c s a

Bereményi Géza: Születtem Magyarországon (részlet)

Előadó: Cseh Tamás

*Születtem Magyarországon, 77 éves vagyok,
fejemben összekeveredtek a féldecik s kormányzatok.
Neveltek hazaszeretetre, hittem az Istenben is,
harcoltam két háborúban, túléltem, az istenbe is.*

„**Mosogatórongy**”

„**Sokáig nem szerettem keresztülmenni azon, ami volt. Ami valamikor
a miénk volt, annyira fájt. Már mindegy, nem sajnó**”

Állami elefánt

Széchenyi Zsigmondról sokan hallottak, még többen ismerik, olvasták vagy éppen olvassák könyveit. Feleségéről, Hertelen-dy Margitról talán már kevesebben és kevesebbet tudunk. Pedig az *Ahogy elkezdődött... és az Ünnepnapok* című mű megszületését, amely nemcsak a „jágerok” – ahogy ő emlegeti őket – szerint a két legszebb vadász-könyv, jórészt neki köszönhetjük. És noha állítja, soha életében nem fogott puskát a kezébe, e beszélgetésből kiderül, egyik legfőbb fegyvere a humor, és bizony gyakran célba talál.

– Üljön le, ha akar, rágyújthat!
– Köszönöm, nem dohányzom. De maga dohányzik?
– Valamikor nagyon sokat dohányoztam, de aztán egyik pillanatról a másikra letettem a cigarettát.
– Miért?
– Egyszer kint voltam a lányomnál Amerikában, ő azt mondta, hogy inkább a verandán dohányozzunk, mert a férje nem bírja a füstöt. Tél volt, majdnem megfagyunk. Akkor, abban a percben letettem, s azóta nem gyújtottam rá.
– Hány éves volt?
– Sok! Akkor már a lányom régen férjnél volt Amerikában. De nemcsak dohányozni szerettem, hanem bridselni is. Néha játék közben még nyúltam a cigarettáért. Akkor rájöttem, hogy ez többé nincs. Ma könnyebb, mert senki sem dohányzik, akkor viszont mindenki fújta a füstöt, én meg hősiesen szenvedtem. Bár nem is szenvedtem, mert ha az ember valamit megfogad, akkor csinálja.
– Mikor gyújtott rá először?
– Még intézetben voltam a Sacre Coeurben, tizenhét lehettem. Három fiútestvérem volt, és a két bátyám már nagyban dohányzott.

Nem akartam elmaradni tőlük. Mivel nekik sem voltak korlátlanok a lehetőségeik, ezért úgy loptam nekik a cigit.

– *Lopta? Honnét?*
– Jaj, hát nem boltból. A szalonban mindig volt cigarettásdoboz, onnét. Nagyon ügyes lopó voltam, jól el akartam dugni a cigarettát, hogy ne vegyék észre. Ezért a lehető legzseniálisabb dolgot csináltam. A fürdőszobában volt egy nagy, hengeres fürdőtartály, oda tettem be a víz alá, a tűztérbe. De az csöpögött, és elázott a cigaretta. Úgyhogy leszoktam a lopásról, de hát nem is arra neveltek.
– *Pacsán született, ahol most szép halastavak vannak, azokra hogyan emlékszik?*
– Sehogy, de maga nagyon fiatal, nem tudhatja, hogy az én gyerekkoromban nem volt ott semmiféle tó. A major mögött volt egy rét, ki lehetett menni egy erdőbe. Húsz évvel azután, hogy minket kiszórtak onnan, egyszer arra jártunk a testvéreimmel – akik külföldről hazajöttek –, meg akartuk nézni az igricei erdőt, és egyszer csak egy tavat találtunk ott, ami a háború után kerülhetett oda. És akkor elhatároztuk, hogy megfürdünk. Emlékszem, az egyik testvérem azt mondta, esetleg jegyet kellene venni. Leintettük, nem kell ide jegy, hiszen ez valamikor a miénk volt, ám alighogy ezt kimondtuk, már jött is a jegyszédő. Elneveztük magunkat. Valamelyikőnk megismerte, s nem kellett jegyet venni, nem is engedett. De mióta kiszállítottak az autóból, nem is megyek arra. Ott, a temetőben van egy kápolnánk, ami még mindig sajnos a miénk, folyton tatarozni kell. Sokáig nem szerettem keresztülmenni azon, ami volt. Ami valamikor a miénk volt, annyira fájt. Ma már mindegy, nem sajnó.
– *Az édesapja gazdálkodott?*
– Igen, de nagyon korán meghalt. Utána az anyám gazdálkodott, meg a nagyszüleim.

– *Ott voltak a lovak is?*

– Igen, nekem volt egy Lima nevű lovam, őt nagyon szerettem. Amikor végeztem az intézetben és hazamentem, reggel mondták, nézzek ki az ablakon. Ott állt egy szürke ló. Azt kaptam anyámtól ajándékba. Olyan szomorú voltam, hogy hol van az én öreg Limám. Később ez a szomorúság, nem szégyen, gyávasággá is alakult, mert az a bűdös Szemes, így hívták a szürkét, amint meghalotta a repülőgépeket, ez volt az utolsó nyár a front előtt, máris elkezdett ágaskodni. Én meg estem le sorra. Az olyan zajtól, aminek nem látta az okát, félt. Viszont a Lima volt az egyetlen ló, amit nem tudtak elvinni. A világ legszelídebb lova volt, bele lehetett volna ültetni abba a fotelba. A háború után befedeztettük, lett még egy csikaja, az volt az egyetlen vagonunk. Még a pályára is felkerült.
– *Hogyan került Pacsáról Budapestre?*
– Úgy dobtak ki onnét bennünket, mint a mosogatórongyot. Anyámmal a háború alatt állandóan aggódtunk a fiúkért, állandó volt az izgalom. A nagyobbak katonakorúak voltak, az egyik négy évet volt orosz fogságban, a másik talán másfelet. Az öcsém nem volt katona, de itthon addig ment a játék, hogy ő végigülte Recsket is. Gondolhatja, milyen jó élet volt. Szegény anyámmal csak azt lestük, melyik fiúról milyen hír jön. Akkor nem laktunk már a házban, hanem a majorban, egy cselédlakásban. Annyi gonosz ember van, és az ember azt sem tudja elképzelni, hogy miért. A majorban dolgoztam, ez közvetlenül a háború után volt, akkor kezdtek a menekültek hazajönni Ausztriából, sokan svábok. Jöttek, és gyakran berendeltek tolmácsnak. És az a hülye fickó, aki ott volt rendőr, nem is képzelte, hogy ez nekem mennyire fájdalmas, mert az én szobámban hallgatták ki ezeket a szerencsétleneket. Ráadásul ez az ottani em-

ber nagyon kegyetlen volt, híre volt ennek a Nánásinak. Reszkettem, az meg ott ült az íróasztalom mögött, én meg szemben álltam és tolmácsoltam. A kocsiszínbén volt a fogda, oda vittek a környékről mindenkit. Noha nekem fogalmam sem volt a főzésről, anyámmal nagy adag leveseket készítettünk, és vittük azoknak a szerencsétleneknek. De erről is letiltottak bennünket, azt hiszem, azért, mert szerintük forradalmat készítettünk elő.

– *Egy levesel?*

– Azzal. Alig voltam húszéves, biztos, hogy forradalomra készültünk. Mi a fenét képzelhettek ezek? Ott ült négy-öt ismerős, felmentem hozzájuk beszélgetni, és hát persze, csakis forradalmat akartunk kirombantani vagy valami mást. Bár azt talán nem, mert mégiscsak a mi házunkról volt szó. A háború alatt, amikor a németek jöttek, meg utána az oroszok, mindig az volt, hogy elmegyünk, sokszor neki is készültünk, de anyám mindig meggondolta magát, mert ha elmegyünk, akkor a fiúk soha nem találják meg minket. Így maradtunk a háború végéig. Az utolsó napokban beköltöztettek hozzánk egy katonatiszti házaspárt, a nevükre szerencsére már nem emlékszem. Az asszony azt mondta, amikor pakoltunk, nyugodtak legyünk, ameddig ők ott vannak, vigyáznak mindenre. Ismerte az egyik bátyámat is, majdnem megsiratott bennünket. Még nem mentünk egy fél órát a kocsival, amikor nekem valami fontos dolog eszembe jutott, valószínű egy gramofonlemez vagy hasonló, és vissza akartam menni, de már nem engedett be a házba. Ez iszonyatos volt! Olyan fájdalom, amit nem felejték el soha. Az az ember, aki előtte megsiratott bennünket, fél óra múlva nem engedett be a saját házukba.

**„Sosem vadásztam, sosem volt puska a kezemben, de borzasztóan
élveztem minden vadászatot”**
Fotó: Hegedűs Róbert

**„Akkor láttam Rákosit az ablakon keresztül, sokan voltak ilyen kis
gazemberek. Valahogy mind olyan pici volt és kövér”**

„Szegény férjem az mondta, minden vadász tudja, ilyenkor egyetlen hűvös pont van, az elefánt négy lába között”

Folytatás az I. oldalról

Egy idő múlva visszakaptunk egy részt a házból, ami abban az időben nem számított valami nagynak. Tipikus kúria, tíz, tizenkét szobával. Ott volt egy pár szobánk, de várjon, hogy is volt? Először férjhez mentem Birck Miklóshoz, és elmentünk Baranyába. Az nem tartott soká, de a lányom, hála isten, tőle van. Sokat dobáltak ide-oda. Anyámat úgy dob-ták ki otthonról, hogy eljött a párttitkár, meg a csuda tudja, milyen elvtárs, és azt mondták, hogyha huszonnégy óra alatt nincs learatva a községben, akkor a mama és az esperes úr a felelősök.

– *A Sacre Coeurben tanult. Hogyan került oda?*

– Előtte magántanuló voltam. De ez nem sznobság volt, hanem megfontolt kényszer-megoldás. Akkor Pacsán olyan iskola volt, hogy két-három osztály volt egy teremben. Így nem lehetett egy gyereket civilizált, komolyabb gimnáziumba adni. Első, második gimnáziumban is magántanuló voltam. Volt egy nevelőnő nálunk, bejártunk havonta, kéthavonta Kanizsára, ott vizsgáztunk. Különben is, utáltuk azt a Nóra nénit, mint a bűnünket. Az öcsémet jobban szerette, aki akkor elemista volt, és le kellett mennie hittan- és azt hiszem, beszédes értelemgyakorlatokra a falusi iskolába. Ez volt egy kilométerre, s ő lesétálta az egész délelőttöt, ez a boszorkány meg engem kínzott az alatt az idő alatt. Azt hittük, utál bennünket, de amikor két év múlva az öcsém bekerült Pécsre, a piaristákhoz, én meg a Sacre Coeurbe, nagyon szomorú volt, anyámat le akarta erről beszélni.

– *Hol találkoztak az első férjével?*

– Gyerekkorunk óta ismertük egymást. Aztán elromlott a házasság, nem szeretnék róla beszélni, és elköltöztünk a lányommal. Keszthelyre kerültem, akkor anyámat már kidobták Pacsáról, dolgoztam takarítónőként és még bérelszámolóként is. Az volt a legnehezebb munka, egy fröccsben mennyi a bor és mennyi a víz. De mindig csak ideiglenes állásaim voltak, sehol sem tűrtek meg hosszabb ideig.

– *Keszthelyen, a kastélyban is dolgozott?*

– Ott takarítónő voltam, és az igazgatónak meg a helyettesének a lakását is fűtöttem. Ők rendesek voltak velem. Akkoriban kezdtek idevetődni külföldi, főleg keletnémet vendégek, és ha jöttek, akkor kaptam egy fehér köpenyt, s én lettem a muzeológus. Vidám egy élet volt.

– *De hát ez is csalás volt, mint abban a korban majdnem minden, nem?*

– Persze. Egyszer jött egy csoport, én meg takarítottam sötétkéik köpenyben. És aztán mondták, hogy ezeket vezetni kell, akkor kaptam egy fehér köpenyt, mire a csoportból néhányan megkérdezték: maga ugyanaz, akit az előbb láttunk takarítani? Mondtam, hogy igen, de így szoktam meg.

– *Nekem azt mesélték, hogy Széchenyi Zsigmond volt a fűtő.*

– Rosszul mesélték, ő soha nem volt fűtő. Ő egy darabig idegenvezető volt, de nem sokáig tartott, mert jöttek a visongós kislányok, hogy jaj, ebbe a fotelba egy hercegnő ült, meg ilyenek, és ezt nem bírta. De ott megtúrták. Sőt, a forradalom után a négy nyelvű, ötezer kötetes könyvtárát is ide hoztuk le. Hogy én mit cipeltem azt a bűdös könyvtárat, el nem tudom mondani. A könyvek a kitelepítés alatt a Vajdahunyadvár egyik melléképületének a padlásán voltak, aztán jött a forradalom, el kellett vinni mindet. Akkor levittük Keszthelyre, ott éppen kiköltözött a kápolnából az orosz katonaság hentesraktára. Hát azt a követ nem lehetett úgy felsikálni, meg ne legyen síkos, kész csoda, hogy nem törtük össze magunkat. Ott volt egy jó darabig a könyvtár könyvszekrényestül, mindenestül. Addig, míg nem jött ez a nagy fene afrikai expedíciós ötlet, és kaptunk a Jókai utcában egy lakást.

– *Széchenyi Zsigmonddal hogyan találkozott?*

– Ismertem már régóta, mert a húgával is együtt tanultam a Sacre Couer-

ben. Aztán Keszthelyen ismét találkoztunk, bár akkoriban csak én laktam ott, ő meg Balatonyörökön.

– *Hova hívta először randevúra?*

– Sehová. Sokat bridzseltünk együtt.

– *Semmi romantika?*

– Semmi.

– *Csak a kártya?*

– Csak a kártya.

– *Virágot sem vitt magának?*

– Nem. De volt ott egy jáger, az kölcsönadta neki a puskáját, és elmentünk szalonkázni, feketén.

– *Igen?*

– Persze, hiszen nem volt fegyvertartási engedélye. Sőt, Afrikába is fegyvertartási engedély nélkül ment el.

– *És lőttek akkor szalonkát?*

– Nem. De szalonkánál a húzás is nagy élmény. Sosem vadásztam, sosem volt puska a kezemben, de borzasztóan élveztem minden vadászatot.

– *És az első szarvasbika, amit együtt ejtettek el, az milyen volt? Hogy emlékszik rá?*

– Nem emlékszem...

– *Viccel!*

– Persze! Gemencen volt, az Afrika-út miatt, mert akkor már évek óta nem volt a kezében puska. Ott meg adtak egyet, hogy próbáljuk ki. Persze, küldtek velünk egy testőrt is.

– *Egy micsodát?*

– Testőrt, vagy nem tudom, hogyan kell mondani. Nagyon rendes ember volt, egy nagyobb fejű mókus, aki éjszaka szeretett vadászni, mi meg nappal, úgyhogy nagyon jól megvoltunk az elvtársal.

– *Ki volt a jobb bridzsjátékos? Maga vagy Széchenyi Zsigmond?*

– Ő jobban játszott, sok szép partink volt.

– *Otlik Gézával nem bridzselték? Ő még könyvet is írt erről a játékról.*

– De, nagyon jóban voltunk velük. A felesége volt Debreceni Gyöngyi, az ő fivére volt az első sógorom. A Cipivel, mi így hívtuk, lehetett bridzselni, de egy kicsit bolond volt, mint az összes ilyenfajta ember.

– *Miért?*

– Mert parti közben gyakran felpattant, hogy ne haragudjatok, én most megyek. Vagy magyarázott. A Cipivel sokat voltam együtt, főleg, amikor a Jókai utcában laktunk, és időnként kimentem úszni a szigetre. És a Cipi mindig ott ült. Később, amikor a felesége meghalt, annyit aggódtam érte, mert láttam, hogy futkároz át az úttesten, mintha ő lenne maga a közlekedés Magyarországon, csoda, hogy el nem ütötték.

– *Milyen volt az élet a Jókai utcában?*

– Ott is könyvtáros. Mert Keszthelyről, miután beköltöztünk, felhoztuk a könyveket. Viszonylag nagy lakás volt, óriási előszobával, ott elfért a könyvtár. De még sokáig becsöngettek, hogy a plébános urat keresik. Volt olyan, hogy Széchenyi azt mondta, most nem gyóntatok, és ezt komolyan vették. Az volt a szerencse, hogy volt egy retentő rendes házfelügyelőnőnk, aki azt mondta: mit mondtok megint a gróf úr? Ki volt már írva az ajtónkra a neve, de az emberek megszokták, hogy ott volt a plébánia, és jöttek még sokáig. Néhányan persze látták, hogy itt valami nem stimmel, és mentek káderezni, hogy ki ez az őrü.

– *Jókai utca hány szám alatt laktak?*

– Harminchat. Magasföldszinti lakás volt, borzasztó hangos, és szembe vele volt egy mozi, talán a Szikra kijárata. Az emberek az ablakunk alatt tárgyalták a filmeket, de az még kellemetlenebb volt, hogy mellette volt valami nagyon csoda kocsmá. Lebuja vagy zugkocsmá, nem tudom, hogy kell tisztelni az ilyeneket. Este sorba álltak az emberek, olyan furcsa kinézésűek. Éjjel meg dobálták ki a részégeket, azok meg szerettek az utcán pofozkodni. A felettünk lakók meg dobálták az utca népét, azok meg vissza, de mindig csak a mi ablakainkat érték el.

– *Afrika hogy tetszett?*

– Nem volt meglepetés, volt öröm és volt bosszúság.

– *Mi volt az öröm?*

– A szép vidék, meg a vadászat, dacára annak, hogy nem puskázom, nagyon szeretem, és fényképeztem rengeteget.

– *Azt mondják, aki ott volt, elkapja az Afrika-betegséget, azaz visszahúzza a szíve.*

– Nana! Annyira azért nem szerettem bele!

– *Mi volt a bánat?*

– Meleg volt. Nem volt állat, sok volt miatta a bosszúság. De miért is kellett Széchenyi Zsigmond? Mert ezek azt sem tudták, hol van Afrika! Ő levelezett le mindent, de előtte kikötötte, hogy mindent a régi ügynökségével, a Safari Landdel akar intézni, megbízható cég, biztos, hogy mindent jól csinálnak. Emlékszem, micsoda szenzáció volt a Jókai utcából Nairobi telefonálni. Miután mindent leszerveztek, történt egy malőr. Kenya akkor még angol kolónia volt, s amikor megérkeztek Mombasába, nem engedték partra szállni az expedíció vezetőjét, pedig előtte megkapta a vízumot. Ami nagy disznóság volt.

– *Mi lett az expedícióval?*

– Így kerültem Afrikába.

– *Megint viccel...*

– Persze, én két évvel később mentem. Rettenetes nagy izgalom volt, de Széchenyi Zsigmond megoldotta a helyzetet, a maradék embereket ott hagyta, ő elment Nairobi, és az egész expedíciót átszervezte Kenyából Tanzániába, ahol már megszabadultak az angoloktól. Ezek ott ültek és izgultak, hogy ez a Széchenyi meglép az egész pénzzel. Az köz-tudomású, hogy aki Afrikába megy vadászni, de utolsónak megy, az a hígat kapja, az alját. Ott a vadászterületet blokkokra osztják, és a jó blokkokat hamar elkapkodják. Ezek meg az utolsó pillanatban, a szezon kezdete előtt egy nappal érkeztek. Tehát az expedíció ment Tanzániába, de nem kaptak elefántot, azt mi hoztuk később, se rinocéoszt és egy pár nagyon fontos vadat, mert azon a területen nem volt. De elvadászgattak ott. Schuller Imre készített egy nagyon jó filmet, Afrikában jár-tunk a címe.

– *Mi volt a benyomása Afrikáról?*

– Nem volt rossz, csak éppen akkor zajlott az átállás. Az egyik hivatalban angol ült, a másikkban bennszülött. Azokat a szegény bennszülötteket úgy sajnáltam, a legtöbbben még írni, olvasni sem tudtak. Volt olyan blokk is, ami közel volt Szomáliához, ahol éppen lövöldöztek, s a helyiek féltették az ilyen bolond expedíciókat, nehogy bajba keveredjenek. Nekem a legszebb a végén a háromnapos fotósafari volt. Mert ugye egy vadász mellett nem olyan egyszerű ám fényképezni. Mikor végre meglátnak egy vadat, az embernek kisebbnek kell lennie, mint amekkora, nemhogy ott még csettegen összevevissza. Volt nekem fényképezőgépem, egy Kodak, és egy felvevőgépem, de nem érvényesültem nagyon, első volt a vad. Látja ott a falon azokat az agyarakat? Na, az után a bűdös elefánt után annyit mentünk, hogy azt hittem, belepusztulok. Az ember hajnalban indul, de délben ember és állat egyaránt pihen. Mi is mentünk pihenni, már majdnem a tábornál voltunk, amikor észrevettek egy elefántot. De az csak ment és ment, mi meg utána. De olyan kánikulában, hogy én minden, kivéve a blúzomat, levettem, és különböző bokrokban hagytam. És képzelje el, órák múlva ugyanazon az úton mentünk vissza, s mindent meg is találtam. Akkor nagyon dühös voltam, és amikor végre elesett ez a szerencsétlen, és ott feküdt, szegény férjem az mondta, minden vadász tudja, hogy ilyenkor egyetlen hűvös pont van, az elefánt négy lába között az árnyékban. Lenyomtak oda, én meg azt hittem, megőrülök, csurom víz volt az ingem, az meg olyan bökös volt. Ennél hülyébb tippet nem adhattak volna.

– *Mi történt az elefánttal?*

– Ez külön szám. Nagy nehezen megnyűzták, az agyarakra meg azt mondták, addig nálunk lesznek, amíg ki nem tömik. Ebben egyezett meg a férjem, akinek korábban volt nyolc pár elefántagyara. De már sosem fogják

kitömní az agyarak gazdáját, még a Nemzeti Múzeumban dolgoztam, amikor kidobták a bőroket, amiket hoztunk, az övét is. Rosszul tárolták őket, tönkrement mind. Az agyarakat nemrég kölcsönkérte a hatvani múzeum, mondtam nekik, vigyék, az övék, de azt felelték, maradjanak csak itt, itt jó helyen vannak, és úgysincs hová tenni őket. A golyó is megvan, amivel elejtették szegényt.

– *Akkor ez Széchenyi Zsigmond utolsó elefántja.*

– Igen, és az egyetlen háború utáni. Tulajdonképpen állami elefánt.

– *Megint megnevettetett...*

– Minek tiszteljem szegényt? A múzeumé...

– *Melyik a kedvenc afrikai állata?*

– Nézze, olyan közeli barátságba eggyel sem kerültem. Biztonságosan szerettem fényképezni. A lelőtt oroszlánt például nagyon jól lehetett fotózni. Ne nevéssen, tényleg. Egyszer sikerült lekapni egy bivalyt úgy, hogy mozgott még szegény a lövés után. Vadászat közben ritkán volt lehetőség fotózni, mentünk a teherautóval, és amikor megláttak egy vadat, engem belenyomtak a teherautóba, és ők meg mentek, néha még a kalapom is elvitték. Egy olyan hely volt, amikor utánuk mentem, ekkor fényképeztem le a bivalyt. Képzelje, akkor Nairobi-ban feladtuk a negatívokat, amelyeket Londonba vittek előhívni, és egy hét múlva ott voltak a fényképek.

– *Mit csinált a férje halála után?*

– Volt épp elég tennivaló. A könyvtárat még tíz évig otthon tartottam, de már meg-egyeztam a Természettudományi Múzeummal, hogy az övék lesz, de az én felügye-tem mellett. De aztán valamelyik elvtársnak eszébe jutott, hogy ez olyan könyvtár, amit a publikum elől nem lehet elzárni, jelöljek ki két napot, amikor lehet látogatni. Ez nem volt sikeres dolog, mert vagy bementa magát egy iskola, vagy jöttek a jágerok. Nagyon ravaszul. Leadtak egy listát a Baross utcában, hogy milyen könyvet szeretnének megnézni, de általában olyan címet mondtak, ami mindenhol kapható volt. Még a kezükbe se nyomtam a könyvet, azt máris elfelejtették, mondván, hogy inkább meséljek a gróf úrról. Ebből elegendő lett, mit tudtam én, melyik jött azért, hogy feljelenítsen, és azt mondtam, nem csinálom tovább. A lakás rezsijét sem győztem tovább. A könyvtár bement a múzeumba, velem. A lakást meg elcseréltem erre és egy másikra. Azóta itt vagyok.

– *Soha nem akart külföldre menni?*

– Negyvenöt után én voltam az első, aki elindult.

– *És meddig jutott?*

– Az ötletig. Maradtam, maradtunk. A testvéreim azonban kint élnek, utoljára az öcsém ment ki, aki megszenvedte a kommunizmust. Bár ő is csak akkor indult neki, amikor meghallotta, hogy elkezdik összeszedni a recskeseket.

– *A legenda szerint a férje, amikor megkérdezték tőle, miért nem megy ki, a forradalom után azt felelte, a Zsiga menne, de a Széchenyi nem engedi...*

– Nem, ilyen soha nem mondott. Talán ha a könyvtárát vihette volna, akkor elindul. Van még egy rosszul idézett mondás is, amit neki tulajdonítanak: hogyha jó volt itt úrnak lenni, jó itt prolinak lenni is. De ez nem igaz, ilyen se mondott soha. Prolinak nem marad itt az ember. Azt viszont mondta, hogy ha jó volt itt úrnak lenni, jó itt magyarnak lenni is.

– *Megbánta, hogy nem ment?*

– Erre nehéz felelni, mert nem tudom, hogy kint mi történt volna velem. De ezen nem is spekuláltam, ez van, kész. Az bosszant, hogy a lányom későn döntötte el, hogy kint marad, mert szerettem volna egy kicsit kertesebb helyre költözni. De ez a hajó már régen elment.

– *Volt még másik két neves vadász is, Kittenberger Kálmán és Fekete István. Milyen volt a kapcsolata velük Széchenyi Zsigmonddal?*

Folytatása a IV. oldalon

Állami elefánt

„Megható, hogy itt, a temetőben, Széchenyi Zsigmond sírjánál, hányszor van virág, kis cédula vagy valami más emlék”

Folytatás a III. oldalról

– Kittenbergerrel szakmai volt a kapcsolata, de jóban voltak. Feketével más, nagyon szerettk egymást. Viszont hogy mondjam ki, hogy ez ne legyen nagyképű és ne sértsek meg senkit? A Pistában mindig benne maradt, hogy egy falusi gyerek, az meg a gróf úr. Egyébként a Majláthéktól ismerték egymást, ahol a Fekete gazdatiszt volt, Széchenyi meg oda járt vadászni. De nagyon szerettk egymást. Soha nem felejttem, a Tóth Lőrinc utcában voltunk, szakadt az eső, nem győztem seperni a teraszt, amikor a férjem megkérdezte tőle: István, te olyan nagyszerűen írsz állatokról, miért nem írsz soha emberekről? Azért, Zsigmondom, mindig így hívta, soha nem mondta neki, hogy Zsiga, mert az állat nem bánt.

– Vadásztak együtt?

– Nem. Amikor a férjem vadászott, akkor a Pista nem tudom, merre járt. Utána meg a férjemnek nem volt már lehetősége vadászni. Bár a Pista nem is nagyon vadászott. Kittenberger Kálmánt meg régebből ismertük, gyerekkoromban mindig Hévízen találkoztunk. Állandóan oda cipeltek minket, hogy láthassuk, pedig úgy utáltam azt a bűdös vizet. Állítólag ő sem volt egy könnyű ember. Várjon, a Feketéről még az jut az eszembe, hogy a férjem nem volt soha tagja az írószövetségnek, csak posztumusz vették fel, és mindig félni kellett, hogy nem adják ki a könyveit. De szerencsére csak féltünk, mert

megjelenhettek a könyvek. Látja, most írtak egyet az életéről, van benne egy fél mondat Károlyi Mihályról is. De hát Széchenyi Zsigmond nem állt szóba vele! Csak azért, mert grófné, a mindenit! Ők jóban voltak valamikor, de aztán egy kicsit elfajultak a dolgok, vagy hogy is mondják.

– Diplomatikusan valahogy így.

– Aztán amikor Károlyit hazahozták, a lányom szegény a Deák téri iskolába járt, még a Jókai utcában laktunk, nálunk volt az Esterházy sógornóm is, és a férjem azt mondta, ne nagyon menjünk ki az utcára, mert nagy felhajtás lesz, viszik ki a Károlyit a temetőbe. Egyszer csak telefonál a lányom tanítója, hogy kérem, tessék vigyázni, Eszterke előtt mit tetszik beszélni. Mondom, ne haragudjon, de hát mit beszélünk a gyerek előtt? Hát ő megkérdezte, ki tud valamit Károlyi Mihályról. Néma csönd, ez a gyerek meg felállt, és azt mondta, hülye volt és farkastorka. Valami piszok osztálytárs feljelentette a tanítót, hogy nem tolt le Esztert. Hiába, a gyerekre nem lehet mindig vigyázni, hazugságra meg nem tanítja az ember.

– Mire emlékszik, mit hozott a családnak Rákosi-rendszer?

– Az volt a bemelegítés. Akkor lettünk földönfutók. Pacsa járási székhely volt, és egy nap azt hallottam, hogy Rákosi jön látogatónak. Úgy megijedtem, hogy befogtam az egyetlen igáslovat a hosszúszekérbe, és átmentem

a szomszéd faluba, a rokonainkhoz. Látom, hogy a Sanyi, a háziúr a majorban settenkedik és integet. Odamentem hozzá s megkérdeztem, mi van. Mindjárt itt van a Rákosi, mondta. Náluk volt az ebédelőben a pártiroda, de olyan rendes volt a párttitkár, hogy nem tartott ott semmi mást, csak egy Rákosi-képet, de annak mind a két szeme ki volt szűrve. Akkor láttam Rákosit az ablakon keresztül közelről, sokan voltak ilyen kis gazemberek. Valahogy mind olyan pici volt és kövér, mintha úgy tenyésztek volna ki őket.

– Milyen volt az életük Kádár alatt?

– Nehéz, de Kádárral egyszer majdnem megjártam.

– Hogyan, csak nem vadászni mentek együtt?

– Nem, kint voltam a temetőben, már az Antall temetése után, tehát már Kádár sem élt. Azt mondtam az egyik barátomnak, hogy szeretném körbejárni a temetőt, anynyi szép sír van, meg rokon és ismerős. Már minden érdekes sírt megnéztünk, amikor megkérdeztem tőle, hol vannak az elvtársak. Akkor hallottam tőle először, hogy a mömösöpő parcellában. És amikor megtaláltuk, borzalmas dolog történt. Életemben nem loptam, kivéve a cigarettákat, de olyan csodálatos virágok voltak ott, hogy nem tudtam megállni, megdézsmáltam az elvtársak bokrait. Betettem a virágot a csomagtartóba. A kapunál három-négy autó állt előttem,

és mindnek megnézték a csomagtartóját. Azonnal csináltam egy nagy kört, és megszabadultam a csokortól, elsüllyedtem volna szégyenemben, ha megtalálták volna azokat a virágokat. Még ennyit sem kaptam az elvtársaktól. De mindegy. Az viszont nem mindegy, mert megható, hogy itt, a temetőben, Széchenyi Zsigmond sírjánál hányszor van virág, kis cédula, nagy cédula, vagy valami más emlék még ennyi év után is...

Nagy Ottó

Hertelendy Margit 1925. március 26-án született Pacsán, nemesi családban. Távoli rokonságban álló felmenői között ott találjuk Deák Ferenc apai nagyanyját, Hertelendy Annát. Széchenyi Zsigmond neki ajánlja Ünnepnepok című könyvét, de vannak a feleségéről sokkal szebb, bensőségesebb sorai is, amelyeket úgy rejtett el a könyvben, mint fácán a fészekalját vagy suta a gidáját. És igen, ha rábukkanunk, kincsre lelünk: „Főnyeremény azonban, az igazi telitalalat akkor ütötte meg markomat, mikor balatoni számkivetésében olyan élettársra találhattam, aki nemcsak megosztotta velem, hanem teljes érvényre is juttatta sorsom váratlan jobbra fordulásának minden örömeit! Aki utolérhetetlen gondossággal, páratlan szeretettel rakta meg új fészkeimet, aki ismét kíváncsúsra szilárdította megintott jövőmet, aki új értelmet, új napsugarat adott életemnek!”

Petőfi és a cenzor

Régóta őrzöm a Koszorú című folyóirat 1879. decemberi számát. A becses példány a Petőfi Társaság havi közlönye volt, a csinos, karcos füzet lapjain Feleki Miklós írta meg a koszorús költőgéniusz emlékezetes históriáját. Feleki székelyföldi születésű magyar színész, rendező, színházigazgató volt, történetünk idején – 1846-ban – Debrecenben működött direktorként. Petőfi Sándor éppen akkor, októberben érkezett meg Erdődől a civisvárosba leverten, a Szendrey Júlia és Prielle Kornélia iránti szimultán szerelmei közti vívódással.

Hangulatát csak a régi barátja, Feleki igazgató jó kedélye hozta egyenesbe, a költő tüstént felajánlotta, hogy szavalni fog a színházban. – Csak tétesd ki a színlapra, hogy Petőfi szaval a felvonások közt – ajánlotta, és másnap már korán reggel széthordták a színlapot a debreceni polgárok. A költő, látván a közönség tódulását, így kiáltott: – Jertek csak, majd szavalok nektek olyat, hogy szétszeditek a színházat... – Amikor pedig Feleki megkérdezte tőle, mit fog szavalni, így felelt: – Nem tartozik read. Én besöpöröm a publikumot, te besöpöröd a pénzt, aztán nagyot vacsorálunk, és punktum.

Csak hogy a színházban is állami cenzúra volt, az igazgató pedig nem ápoljt jó viszonyt a klerikus hivatalnokkal, aki újból megtehetné vele, amit egyszer már megcselekedett.

Amikor a cenzor meglátta a hirdetést, magához hívatta Felekit: – Miféle darab az, amelyet előadni akarnak? – firtatta. – Egy egészen új társalgási mű, amelyet még sehol és soha elő nem adtak. Itt írták helyben – válaszolta Feleki. – Jaj, édes barátom, nekem szigorú utasításom van, hogy csak a pesti Nemzeti Színházban előadott művekre adhatok engedélyt. De ha ön jót áll érte és viseli a felelősséget a következményekért, csak tessék előadni – hagyta rá a cenzor.

Abban a pillanatban előbújt az igazgatóból az üzletember. – Isten meentsen, mégsem vállalhatom a felelősséget – közölte. – Nem-e? Akkor tessék behozni a darabot, majd én a kötelességem szerint fölterjesztem a nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanács-hoz Budára – replikázott a cenzor. Másnap már nagy betűkkel hirdette a színlap: A kihirdetett Színésznő a helybeli cenzúra által betiltatván fölterjesztetett Budára! Petőfi jót nevetett: a helybeliek azt hitték, hogy Kornéliát szólították föl az országos főhivatalba.

Eltelt három hét. Hívatta a cenzor Felekit. – Miféle darabot adott maga nekem? Mennykö üsse meg a színdarabját! – zúgolódott. – De azért csak megengedték az előadást? – ríposztolt a direktor, amire a cenzor így felelt: – Miért ne? Hiszen nincsen abban semmi!

Kisvártatva aztán újból magához kéréte Felekit a könyökvédős öregúr a hivatal-

lába, amelyik valójában a Szent Anna utcai konviktus privát cellája volt. – Ez bizonyosan a szavaltat miatt lesz – mondta Feleki Petőfi-nek, aki azonmód csatlakozott hozzá, azt kiáltván: – Úgy is régóta éhezem a cenzorokra!

Amikor odaértek, kopogtatni akart a direktor. Ej mit! – szólt rá dühösen a költő. – Soha se kopogtass! Az ajtó robajjal feltárult, majd a szoba közepén állva Petőfi rákérdezett: – Uraságod a cenzor? – Igenis. Kihez van szerencsém? – így az öreg salabakter. – Szerencséje van Petőfi Sándorhoz, aki a mai előadáson szavalni akar – úgy meg a poeta. – És mit akar szavalni uraságod, ha szabad kérdenem? – Kérdezni szabad, de nem mondom meg. – Nem mondja meg? Akkor nem szavalhat. Igazgató úr, én a szavaltat jogomnál fogva betiltom. – Tiltja bizony az úr, majd megmondom mit! – vágott vissza hévvel a költő. – Miféle impertinens beszéd ez? – böstörgött az öreg. – Most tessék távozni, nincs több szavam. – De én nem távozik! – válaszolta Petőfi egy széket ragadva, és leült a szoba közepére.

Az öregúr, aki minden lélekjelenlétét elvesztette, hol a piksziséhez, hol a zsebkendőjéhez kapkodott. A felbőszített cenzor s az előtte gúnymosollyal ülő Petőfi Sándor méltó tárgy lett volna akármely festőművész eszté-
tére. A pap mérgében elővett egy másik szé-

ket és leült rá. Szikrázó szemmel néztek egymásra. – Csak azért is szavalni fogok! – De nem fog! – Majd én megmutatom! – De én is megmutatom!

Hazaérve Petőfi végigvágódott a diványon és nagyokat nevetett. Este telt színház volt. Az öreg cenzor az első zárt széksor végén ült, a megszokott helyén. A közönség közt mindenki a költőt várta, aki nemsokára meg is érkezett. De már egy kissé lehangoltan. Feleki újra megkérte, tartózkodjék minden demonstrációtól, a függőnyfelhúzóknak pedig megparancsolta, hogy csak az ő jelenlétében cselekedhet.

Az első felvonás után az igazgató bement az öltözőszobájába, és mi történt? A függőnyt ugyan nem húzták fel, hanem Petőfi az előfüggöny és a mécesek közé állt, s irtóztató tapsvihar közt engedelmet kért a közönségtől, hogy nem szavalhat. – Mert ez az úr – és a cenzorra mutatott – nem engedi meg – mondta.

A közönség hahotázott, a cenzor pedig majdnem eszméletlenül támolygott ki a teremből. Hát, így szavalt Petőfi Sándor Debrecenben 1846 októberében. A játék után nagy lakomát csaptak a színészek és a közönség, éljeneztek a költőt, akinek a kocsját már készen állt az indulásra.

Ludwig Emil

0 3 1 7